

KA UNAPREĐENJU ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA U SRBIJI

SARDŽAJ

SMERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA U REPUBLICI SRBIJI	6
PREPORUKE DEFINISANE SMERNICAMA I REZULTATI PROJEKTA	9
USLUGE MENTALNOG ZDRAVLJA	19
EVALUACIJA IZ PERSPEKTIVE PRUŽALACA I KORISNIKA USLUGA MENTALOG ZDRAVLJA	26
PREPORUKE ZA DALJE UNAPREĐENJE ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA	32

Ova publikacija predstavlja izveštaj o praćenju primene standarda u zaštiti mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji definisanih u okviru strateškog dokumenta pod nazivom Smernice za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji (Smernice), objavljenog u decembru 2018. godine. Smernice su uz podršku Svetske zdravstvene organizacije, izradili eksperti i ekspertkinje sa Instituta za mentalno zdravlje, Instituta za javno zdravlje, Mreže psihosocijalnih inovacija (PIN) i Odeljenja za psihologiju, Filozofskog fakulteta. Dokument je usvojen od strane Ministarstva zdravlja Republike Srbije i Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije. Nakon usvajanja Smernica, uz podršku Fonda za otvoreno društvo i Svetske zdravstvene organizacije, i u saradnji sa Komesarijatom za izbeglice i migracije Republike Srbije, Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstvom zdravlja Republike Srbije, PIN je sproveo niz aktivnosti sa ciljem primene preporuka i standarda u zaštiti i unapređenju mentalnog zdravlja definisanih Smernicama. U ovom dokumentu biće dat pregled sprovedenih aktivnosti, kao i preporuka za dalje unapređenje zaštite mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Republici Srbiji.

SMERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA U REPUBLICI SRBIJI

SMERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA U REPUBLICI SRBIJI

GUIDANCE FOR PROTECTION AND IMPROVEMENT
OF THE MENTAL HEALTH OF REFUGEES, ASYLUM
SEEKERS AND MIGRANTS IN SERBIA

„Smernice su prvi krovni strateški dokument u oblasti mentalnog zdravlja izbeglica, koji olakšava i razumevanje celokupnog sistema, ali i toga šta konkretno znači i kada treba da se pruža koji vid podrške usmerene na mentalno zdravlje“.

Terenski radnik

Smernicama za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata (WHO, 2019), definisan je tip usluga usmerenih na zaštitu mentalnog zdravlja koje je neophodno učiniti dostupnim izbeglicama, tražiocima azila i migrantima u okviru smeštajnih objekata. U te usluge spadaju: 1) procena mentalnog zdravlja korisnika; 2) aktivnosti usmerene na prevenciju mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja; 3) psihološka podrška; 4) psihijatrijska zaštita i lečenje. Dodatno, definisano je i kome su te usluge namenjene, gde se sprovode, kada se sprovode, šta obuhvataju i ko ih pruža.

Smernicama su definisane i sledeće sistemske preporuke koje su od posebnog značaja za unapređenje zaštite mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Republici Srbiji:

- uspostavljanje koordinacije i saradnje svih učesnika u procesu zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata na nivou svakog smeštajnog objekta, tj. kontinuirane komunikacije i saradnje različitih institucija i organizacija koje se bave zdravstvenim, pravnim, obrazovnim i drugim aktivnostima kako bi se integracijom servisa usmerenih na mentalno i fizičko zdravlje obezbedila pravovremena i multisektorska zaštita i podrška;
- organizovanje postupaka zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja korisnika po principima holističkog pristupa odnosno nastojanje ka integraciji mera i postupaka različitih nivoa prevencije (zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja, edukacija izbeglica, tražilaca azila i migranata u vezi s mentalnim zdravljem, identifikovanje faktora rizika za nastanak mentalnih poremećaja, rano otkrivanje i dijagnostika, lečenje i rehabilitacija, reedukacija, reintegracija i resocijalizacija) u skladu s etičkim principima, najvišim standardima nauke i empirijski utemeljene prakse;
- poštovanje procedura dobrovoljnog učešća u dostupnim uslugama, obezbeđivanja privatnosti podataka i dobijanja validne saglasnosti korisnika za učešće u aktivnostima.
- kulturološka senzitivizacija i edukacija za rad s izbeglicama, tražiocima azila i migrantima (pored posedovanja relevantnih profesionalnih kvalifikacija), putem odgovarajuće obuke, kao nužni preduslov da bi neko bio angažovan u sistemu pružanju usluga zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja korisnika;

- senzitivizacija pripadnika različitih profesija, koji su u direktnom kontaktu s korisnicima, za pitanja mentalnog zdravlja, putem odgovarajuće obuke, kako bi se dodatno obezbedila pravovremena identifikacija korisnika kojima je potrebna dodatna podrška i usmeravanje na relevantne institucije i organizacije;
- kontinuirana supervizija za osobe koji pružaju usluge korisnicima, kako bi se osiguralo dugoročno osnaživanje i pružanje podrške, kao i monitoring sprovođenja usluga – superviziju može da sprovodi psihijatar ili psiholog sa zvanjem psihoterapeuta i iskustvom u pružanju usluga u oblasti zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata;
- prevencija sindroma sagorevanja i vikarijske ili sekundarne traumatizacije među osobama uključenim u pružanje usluga korisnicima putem kontinuirane podrške, osnaživanja i obuke;
- istraživanja i evaluacija intervencija i programa kako bi se osigurala empirijski utemeljena praksa i planiranje daljih programa podrške i intervencija na osnovu identifikovanih potreba i rezultata tretmana;
- implementacija programa usmerenih na promociju i informisanje o važnosti prevencije i zaštite mentalnog zdravlja, kao i o postojećim mehanizmima zaštite i podrške;
- formiranje radne grupe koja bi se redovno sastajala i bavila pitanjima mentalnog zdravlja i psihološke dobrobiti korisnika, koordinisala i unapređivala postojeće i, po potrebi, razvijala nove mehanizme zaštite i podrške, u cilju obezbeđivanja kontinuiteta preduzetih aktivnosti – posebno je važno da u radnu grupu budu uključeni predstavnici svih relevantnih institucija i organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata.

(WHO, 2019)

U nastavku, biće dat pregled aktivnosti koje je PIN uz podršku Svetske zdravstvene organizacije i Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, u okviru projekta Fonda za otvoreno društvo sprovodio u periodu od novembra 2018. do septembra 2019. godine, kako bi se svaka od navedenih preporuka i standarda primenila u sprovođenju usluga usmerenih na zaštitu mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji.

PREPORUKE DEFINISANE SMERNICAMA I REZULTATI PROJEKTA

Preporuke definisane Smernicama

- *kulturološka senzitivizacija i edukacija za rad s izbeglicama, tražiocima azila i migrantima (pored posedovanja relevantnih profesionalnih kvalifikacija), putem odgovarajuće obuke, kao nužni preduslov da bi neko bio angažovan u sistemu pružanju usluga zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja korisnika;*
- *senzitivizacija pripadnika različitih profesija, koji su u direktnom kontaktu s korisnicima, za pitanja mentalnog zdravlja, putem odgovarajuće obuke, kako bi se dodatno obezbedila pravovremena identifikacija korisnika kojima je potrebna dodatna podrška i usmeravanje na relevantne institucije i organizacije;*

Rezultati projekta

U saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom i ekspertima sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta za javno zdravlje, PIN je održao 9 obuka usmerenih na upoznavanje sa standardima za pružanje usluga mentalnog zdravlja preporučenih Smernicama I načinima primenjivanja standarda na terenu. Obuke su uključivale i senzitivizaciju za pitanja mentalnog zdravlja, identifikaciju teškoća u domenu mentalnog zdravlja i mehanizama upućivanja. Dodatno, PIN je uz podršku Svetske zdravstvene organizacije, u okviru projekta *Podrška Evropske unije upravljanju migracijama u Republici Srbiji*, sproveo obuke usmerene na kulturološku senzitivizaciju za rad sa izbegličkom populacijom namenjenu zdravstvenim radnicima iz domova zdravlja na deset opština u Srbiji (Vranje, Bujanovac, Piroć, Sjenica, Tutin, Loznica, Šid, Sombor, Kikinda i Beograd).

Obuke su ukupno uključile 450 pružalaca različitih vidova usluga na svim lokacijama na kojima su izbeglice, tražioci azila i migranti smešteni. Tako su obukom bili obuhvaćeni zaposleni u Komesarijatu za izbeglice i migracije i Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, psiholozi, lekari i medicinske sestre, predstavnici sistema socijalne zaštite i obrazovnog sistema, prevodioci i kulturni medijatori i pružaoci drugih vidova usluga (npr. pravna pomoć, pružanje relevantnih informacija i sredstava, itd.).

Rezultati evaluacije obuka pokazali su da je program bio adekvatno prilagođen, uvremenjen, relevantan i koristan za svakodnevni rad sa izbegličkom i migrantskom populacijom. Takođe, tokom obuka se pokazalo da je za neke od otvorenih tema (npr. inicijalna i dubinska procena mentalnog zdravlja) potrebna duža obuka, fokusirana samo na datu temu, koja bi omogućila pružaocima usluga sticanje potrebnih znanja i dodatnu podršku u redovnom obavljanju posla. U skladu sa tim, neke od prepoznatih tema bile posebno obrađivane kroz kontinuirane supervizijske susrete.

„Posebno mi je značio deo obuke u kom smo govorili o tome kako da prepoznamo da neko ima psihološke probleme. Nisam, na primer znala da neka ponašanja ustvari mogu ukazivati na to da je osobi teško i da joj je potrebna pomoć“

Voditelj slučaja

„Najkorisnije je bilo što smo se jako konkretno bavili time šta na kojoj lokaciji postoji dostupno kada govorimo o uslugama usmerenim na mentalno zdravlje, i što smo bolje definisali šta je čija odgovornost“

Psiholog

Preporuke definisane Smernicama

- *kontinuirana supervizija za osobe koji pružaju usluge korisnicima, kako bi se osiguralo dugoročno osnaživanje i pružanje podrške, kao i monitoring sprovođenja usluga;*

Rezultati projekta

PIN je organizovao i sproveo 11 supervizija koje su vodili nacionalni i internacionalni eksperti za pitanja mentalnog zdravlja izbegličke populacije. Supervizijski susreti su omogućili sticanje specifičnih znanja potrebnih za pružanje usluga zaštite mentalnog zdravlja u izbegličkom kontekstu i rešavanje aktuelnih izazova sa terena. Tako su učesnici imali priliku da uče od eksperata kao što su prof. dr. Vamik Volkan (Univerzitet u Virdžiniji) i dr. Lila Hardi (Cordelia Foundation), da se upoznaju sa savremenim metodama rada kao što su terapija usmerena na rešenje i terapija narativnim izlaganjem (engl. Narrative Exposure Therapy), sa standardnim operativnim procedurama za psihološki rad sa korisnicima, da steknu dodatna znanja i veštine identifikacije, inicijalne i dubinske procene i praćenja ugroženih korisnika, tehnike sprovođenja psihološke procene i adekvatnog reagovanja u slučaju prepoznavanja različitih teškoća u domenu mentalnog zdravlja.

Na supervizijama su redovno učestvovali psiholozi angažovani na pružanju usluga izbegličkoj i migrantskoj populaciji od strane domova zdravlja, međunarodnih agencija i civilnog sektora u Srbiji (DZ Pirot, DZ Vranje, Danski savet za izbeglice, Međunarodna organizacija za migracije, Lekari bez granica, Mreža psihosocijalnih inovacija, itd). Dodatno, pružaoci usluga usmerenih na prevenciju i socijalnu zaštitu angažovani od strane civilnog sektora i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja su učestvovali na tematskim supervizijskim susretima.

Preporuke definisane smernicama

- *formiranje radne grupe koja bi se redovno sastajala i bavila pitanjima mentalnog zdravlja i psihološke dobrobiti korisnika, koordinisala i unapređivala postojeće i, po potrebi, razvijala nove mehanizme zaštite i podrške, u cilju obezbeđivanja kontinuiteta preduzetih aktivnosti;*
- *uspostavljanje koordinacije i saradnje svih učesnika u procesu zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata na nivou svakog smeštajnog objekta, tj. kontinuirane komunikacije i saradnje različitih institucija i organizacija koje se bave zdravstvenim, pravnim, obrazovnim i drugim aktivnostima kako bi se integracijom servisa usmerenih na mentalno i fizičko zdravlje obezbedila pravovremena i multi-sektorska zaštita i podrška;*

Rezultati projekta

U saradnji Komesarijata za izbeglice i migracije, Svetske zdravstvene organizacije, Ministarstva zdravlja, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Instituta za javno zdravlje, relevantnih međunarodnih i nevladinih organizacija i PIN-a, formirana su dva tela sa ciljem unapređenja zaštite mentalnog zdravlja izbeglica i migranata.

Prvo telo predstavlja ***Radnu grupu za zaštitu i unapređenje metalnog zdravlja izbeglica***, koja se iz multidisciplinarne perspektive bavi aktuelnim izazovima sa terena, pripremom preporuka za njihovo rešavanje i praćenjem sprovođenja datog odgovora.

Radnu grupu čine predstavnici Ministarstva zdravlja, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, Instituta za javno zdravlje, Visokog komesarijata UN za izbeglice, Svetske zdravstvene organizacije, Danskog saveta za izbeglice, Međunarodne organizacije za migracije, Međunarodne mreže pomoći i Mreže psihosocijalnih inovacija.

Takođe, radna grupa predstavlja ekspertsko telo koje kroz razmenu relevantnih informacija iz različitih izvora, kontinuirano praćenje primene standarda u direktnom radu sa korisnicima i analize prakse na različitim lokacijama, ima mogućnost da pravovremeno identifikuje potencijalne teškoće, učestvuje u njihovom prevazilaženju te donosi preporuke za dalje unapređenje sistema zaštite mentalnog zdravlja izbeglica i migranata au Srbiji, kao i da prati i evaluiira efikasnost primene Smernica i drugih strateških dokumenata. Radna grupa se redovno sastaje svakog drugog meseca i postupa prema definisanim i usvojenim procedurama rada.

Drugo telo predstavlja ***Grupu za rešavanje vanrednih i hitnih situacija na terenu***, koje odstupaju od definisanih procedura za redovno zbrinjavanje psihološki ugroženih korisnika. Sastaje se po potrebi, na poziv Komesarijata za izbeglice i migracije, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstva zdravlja, i postupa prema definisanim i usvojenim procedurama za vanredno zbrinjavanje psihološki ugroženih korisnika.

Preporuke definisane smernicama

- *istraživanja i evaluacija intervencija i programa kako bi se osigurala empirijski utemeljena praksa i planiranje daljih programa podrške i intervencija na osnovu identifikovanih potreba i rezultata tretmana*

Rezultati projekta

Sa ciljem praćenja primene preporučenih standarda na terenu, PIN je prikupljao i informacije u vezi sa procenom dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti postojećih usluga usmerenih na mentalno zdravlje od strane korisnika i pružalaca usluga. Pregled rezultata dat je u sekciji *Perspektiva pružalaca i korisnika usluga mentalnog zdravlja*.

Dodatno, uz podršku UNHCR-a Srbije, a u saradnji sa Komesarijatom za izbeglice i migracije i Filozofskim fakultetom Univerziteta u Beogradu, Crvenim krstom Srbije i Kahane fondacijom, PIN sprovodi istraživanja o mentalnom zdravlju izbeglica i migranata i efikasnosti psiholoških intervencija i psihološke podrške. Ova istraživanja za cilj imaju procenu broja psihološki ugroženih izbeglica i migranata, identifikaciju najučestalijih tegoba u domenu mentalnog zdravlja kao i identifikaciju faktora koji utiču na psihološku dobrobit. Standardizovana metodologija koja se primenjuje omogućava longitudinalno praćenje trendova. Na ovaj način dostupne su informacije potrebne za prilagođavanje odgovora u skladu sa prepoznatim teškoćama i očekivanim trendovima, kao i uključivanje mišljenja korisnika u davanje preporuka za unapređenje zaštite i podrške mentalnom zdravlju.

Preporuke definisane smernicama

- *prevencija sindroma sagorevanja i vikarijske ili sekundarne traumatizacije među osobama uključenim u pružanje usluga korisnicima putem kontinuirane podrške, osnaživanja i obuke*

Rezultati projekta

Sa ciljem prevencije sindroma sagorevanja i vikarijske traumatizacije, PIN je sproveo obuke koje su uključivale upoznavanje sa ovim sindromima, načinima njihovog prepoznavanja, faktorima rizika, tehnikama prevencije i mehanizmima prevladavanja. Dodatno, kako bi se osigurala empirijski utemeljena praksa, PIN je na osnovu podataka prikupljenih tokom sprovedenih obuka, izradio izveštaj u kom je dat pregled rasprostranjenosti navedenih i srodnih teškoća u domenu mentalnog zdravlja kod pružalaca usluga, faktora rizika i kapaciteta za prevladavanje kako bi se omogućilo informisano planiranje daljih programa sa ciljem zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja pružalaca usluga. Celokupan izveštaj dostupan je na PIN-ovoj internet stranici (www.psychosocialinnovation.net).

„Ako se ja sama ne osećam dobro, teško da ću imati strpljenje da uopšte saslušam toliko ljudi svakog dana, a kamoli da svaki put odreagujem na način na koji bi trebalo. Kroz ove obuke sam shvatila šta je ustvari meni potrebno da bih mogla da pružim adekvatnu podršku nekom drugom“.

Zdravstvena radnica

Preporuke definisane smernicama

- *implementacija programa usmerenih na promociju i informisanje o važnosti prevencije i zaštite mentalnog zdravlja, kao i o postojećim mehanizmima zaštite i podrške*

Rezultati projekta

U saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom, PIN je učestvovao u pripremi materijala usmerenih na informisanost izbegličke i migrantske populacije o važnosti prevencije i zaštite mentalnog zdravlja, kao i o postojećim mehanizmima zaštite i podrške. Dodatno, mnogobrojne aktivnosti bile su usmerene na podizanje svesti o važnosti brige o mentalnom zdravlju među lokalnom populacijom, kao i značaju prevencije i rane intervencije.

Tako su psiholozi PIN-a javno zagovarali multisektorski odgovor na izazove u domenu mentalnog zdravlja sa kojima se izbeglice i migranti suočavaju i, u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom učestvovali u različitim aktivnostima usmerenim na senzitizaciju i podizanje svesti o mentalnom zdravlju izbeglica i migranata.

Dodatno, PIN je u saradnji sa relevantnim akterima sa terena, radio na povezivanju i bližoj saradnji pružalaca usluga mentalnog zdravlja kroz radnu grupu, obuke, supervizije, saradnju na sprovođenju istraživanja, i pripremu informativnih materijala. Sve aktivnosti imale su za cilj unapređenje dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti usluga usmerenih na zaštitu mentalnog zdravlja.

ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA IZBEGLICA I MIGRANATA – PSIHOLOŠKA PODRŠKA

Ukoliko prepoznate da je osoba psihološki ugrožena ili mislite da bi joj koristio ovaj vid podrške, obratite se psihologu na sledećim brojevima telefona:

AC Krnjača

Jelena Hajduković DZ Palilula,
0601495055
IAN – psihijatar, 063389729

Beograd

Irena Stojadinović PIN,
0642515389

Gordana Maksimović MSF,
0628882735

PC Obrenovac

Nenad Kalabić DZ Obrenovac, 0648200968
Ivana Ivljanin IOM – pozvati KIRS

AC Banja Koviljača

Irena Stanković PIN, 0637199362

AC Bogovađa

IAN – psihijatar, 063389729

AC Sjenica

Irena Stojadinović PIN,
0642515389

AC Tutin

Irena Stojadinović PIN,
0642515389

PC Pirot

Ana Đorić DZ Pirot, 0643283952

PC Vranje

Milena Jovanović IOM – pozvati KIRS

PC Bujanovac

Jelena Kostić DZ Bujanovac, 0631643527

PC Bosilegrad

IAN – psiholog i psihijatar, 063389729

PC Kikinda

Slađana Vasiljević IOM – pozvati KIRS
IAN – psihijatar, 063389729

PC Sombor

Slađana Džunić IOM – pozvati KIRS

PC Subotica

Mia Todorović IOM – pozvati KIRS
IAN – psiholog i psihijatar, 063389729

PC Šid

Olivera Čulić IOM – pozvati KIRS

PC Adaševci

Aleksandra Stamenković IOM – pozvati KIRS

PC Principovac

Marija Čadenović IOM – pozvati KIRS

Informativni materijal sa kontaktima psihologa
angažovanih pri azilnim i prihvatnim centrima u Srbiji

Kako prepoznati teškoće u domenu mentalnog zdravlja kod sebe i drugih

Najčešći znaci narušenog mentalnog zdravlja kod izbeglica su simptomi depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja koji će biti ilustrovani primerima u daljem tekstu.

Osoba može da doživljava **simptome depresije** u vidu vrhunskog raspoloženja, smanjenog interesovanja za svakodnevne aktivnosti, manjka energije, povećanog umora, promene u apetitu, gubitka samopoštovanja i osećaja beznačajnosti, krivice i praznine. Teškoće mogu biti izražene do te mere da dovedu do samopovređivanja i suicidalnih misli i namera.

Ljudu mi je jako teško da ustanem iz kreveta. Nemam volje ni za ranije pričinjavale zadovoljstvo. Umorna sam tokom celog dana i besmišljenim i kao da nema nade da će se šta promeniti. Osećam da bi bilo bolje da se nikad više i ne probudim."

Osećam se slabo i kao da ne mogu ništa da uradim kako treba, č dan plašem, čak i kada nemam razloga za to."

Dalje, osoba može da doživljava **simptome anksioznosti** u vidu i disanja, znojenja, mučnine, vrtoglavice, bola u grudima, kao i psihičkih i osećanja straha.

"Misi mi se neprestano erte po glavi i ne mogu da li se oslobodim nervozan sam i ne doji me mesto. Delava mi se da, od tog pritiska osećam kao da ne mogu da dišem i da ću se ugušiti."

Takođe, mogu se javiti **simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja** koji su povezani sa traumatičnim događajima, tendencija ka izbegi na traumatični događaj, burno reagovanje u situaciji sa njima, prebela i stida, pojačana opreznost, nesposobnost prisjećanja i preči traumatičkog iskustva.

"Najveći deo dana borim se u sobi. Ljudi oko mene i njihove priče prethodna iskustva, zbog čega se osećam prestrašeno i nedobro može da mi se desi. Najčešće mi je noću. Loše spavam i često se na ponovno proživljavam sve što mi se desilo."

ŠTA SPADA POD MENTALNO ZDRAVLJE
BUT WHAT COMES UNDER THE TERM 'MENTAL HEALTH'?
اما چه چیزی تحت عنوان "سلامتی روانی" تعریف می شود؟

NAČIN NA KOJI SE NOSE SA STRESOM, I POSTAVLJAJU ODNOS I DONOSE ODLUKE.
THE WAY THEY ARE DEALING WITH STRESS, ESTABLISHING RELATIONSHIPS AND MAKING DECISIONS.
خود و دیگران را به چه شکلی می بینند.

Društvo

Svetska zdravstvena organizacija podržava jačanje institucija za zdravstvenu zaštitu izbeglica

Psihološka pomoć potrebna migrantima koji prolaze trnovit put

Odbegli iz svojih zemalja od rata i siromaštva, migranti koji su trenutno u Srbiji suočili su se i sa brojnim traumama na putu – krijumčarenjem, nasiljem, eksploatacijom.

“ Depresija, anksioznost i PTSP

Kolektivna proterivanja, nezakonito lišavanje slobode, fizičko nasilje, oduzimanje lične imovine samo su neka od mnogobrojnih traumatičnih iskustava koje izbeglice dožive tokom puta, ukazuje Jovana Bjekić iz PIN-a. „Imajući to u vidu, ne čude podaci da se preko 80 odsto izbeglica i migranata suočava sa problemima u domenu mentalnog zdravlja – najčešće su to simptomi depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) koje uz adekvatnu profesionalnu podršku mogu da prevaziđu bez ozbiljnih posledica“, ističe Bjekić.

Informativni video i medijski prilozi relaizovani u okviru projekta Podrška
Evropske unije upravljanju migracijama u Republici Srbiji

USLUGE MENTALNOG ZDRAVLJA

Smernicama su definisane i preporučene usluge usmerene na mentalno zdravlje koje bi trebalo da budu dostupne izbeglicama, tražiocima azila i migrantima na nivou svakog smeštajnog objekta. U nastavku teksta biće dat pregled praćenja sprovođenja svake od navedenih usluga, koraka koji su preduzeti kako bi se unapredila dostupnost, kvalitet i efikasnost usluga, kao i izazova i prepreka koji su prepoznati u sprovođenju usluga na terenu.

I Procena mentalnog zdravlja korisnika

Inicijalna procena mentalnog zdravlja dostupna je na nivou svakog smeštajnog objekta kao deo redovne medicinske procene korisnika po dolasku u smeštajni objekat. Pored procene koju vrši medicinski tim, prepoznata je i značajna uloga svih pružaoaca usluga na terenu u pravovremenom prepoznavanju psihološki ugroženih korisnika i upućivanju na dostupne usluge. U skladu sa tim, obuke za sve pružaoce usluga bile su usmerene i na jačanje kapaciteta za prepoznavanje teškoća u domenu mentalnog zdravlja, psihološku prvu pomoć, i mehanizme upućivanja.

Preporuke za dalje unapređivanje procene mentalnog zdravlja korisnika odnose se na obezbeđivanje dostupnosti daljih obuka za inicijalnu, dubinsku i kontinuiranu procenu mentalnog zdravlja i za osobe koje će u budućnosti biti uključene u pružanje usluga. Konačno, prepoznata je i potreba za jačanjem kapaciteta psihologa i medicinskih timova za upotrebu instrumenata za inicijalnu i dubinsku procenu mentalnog zdravlja, kao i definisanje mehanizama kontinuiranog praćenja mentalnog zdravlja korisnika i pravovremenog upućivanja na dostupnu podršku.

II Aktivnosti usmerene na prevenciju mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja

Aktivnosti usmerene na prevenciju dostupne su u svim smeštajnim objektima. Pored državnih tela i institucija, međunarodne agencije i civilni sektor prepoznati su kao značajni resurs u obezbeđivanju ovog tipa usluga. Neki od primera preventivnih aktivnosti su okupacione i edukativne radionice usmerene na razvoj veština, zatim psiho-edukativne radionice za mlade usmerene na podizanje svesti o strategijama prevazilaženja svakodnevnih teškoća u socijalnim odnosima, grupne aktivnosti usmerene na kulturološko prilagođavanje novoj sredini, itd.

Kao dominantni izazov u sprovođenju usluga usmerenih na prevenciju mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja prepoznato je pitanje kontinuirane dostupnosti i dugoročnog planiranja usluga usled najčešće projektnog tipa finansiranja, kao i potreba za boljom koordinacijom u osmišljavanju i sprovođenju programa. Kao dodatni prostor za unapređenje usluga usmerenih na prevenciju prepoznata je potreba za programima koji bi u većoj meri bili prilagođeni korisnicima starijeg uzrasta.

III Psihološka podrška

Psihološka podrška je tokom perioda praćenja primene Smernica bila dostupna na svim lokacijama, i ostvarena je dobra saradnja psihologa prisutnih u smeštajnim objektima sa drugim članovima medicinskog tima.

Ipak, prepoznato je i da na pojedinim lokacijama psihološka podrška nije dostupna u dovoljnoj meri. Takođe, prepoznata je i teškoća u dugoročnom planiranju psihološke podrške usled projektnog tipa finansiranja ovih usluga. Kao posebno značajna prepoznata je potreba za izbegavanjem čestih promena psihologa koji rade na svakoj od lokacija, unapred definisan tačan dan i vreme kada je psihološka podrška na raspolaganu korisnicima na svakoj lokaciji, i bliža saradnja psihologa koji rade na različitim lokacijama.

IV Psihijatrijska zaštita i lečenje

Usluge psihijatrijske zaštite i lečenja dostupne su na svim lokacijama, primarno u okviru zdravstvenih centara i institucija.

Kao izazov u sprovođenju usluga u skladu sa standardima definisanim Smernicama prepoznata je potreba za unapređenjem mehanizama upućivanja kroz primarni, sekundarni i tercijarni nivo zdravstvene zaštite. U cilju unapređenja mehanizama upućivanja i uspostavljanja bliže saradnje, izrađena je teritorijalna mapa nadležnih zdravstvenih institucija zaduženih za zbrinjavanje osoba sa teškoćama u domenu mentalnog zdravlja, koja je priložena u nastavku teksta. Dodatno, u hitnim slučajevima kao izazov je prepoznat i nedostatak sredstava za prevoz korisnika, kao i pitanje dostupnosti stručnih i ovlašćenih prevodilaca prilikom zdravstvenih pregleda i hospitalizacije.

Teritorijalna mapa nadležnih zdravstvenih institucija

AZILNI CENTRI

Smeštajni objekat	Primarna zdravstvena zaštita	Sekundarna zdravstvena zaštita	Tercijarna zdravstvena zaštita
Krnjača	DZ Palilula	- KBC Zvezdara - KBC Dragiša Mišović - Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti	- Klinički centar Srbije – Klinika za psihijatriju - Klinika za psihijatrijske bolesti “dr Laza Lazarević” - Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu - Institut za mentalo zdravlje
Obrenovac	DZ Obrenovac		
Bogovađa	DZ Lajkovac	OB Valjevo	
Banja Koviljača	DZ Loznica	OB Loznica	
Tutin	DZ Tutin	OB Novi Pazar	Klinički centar Kragujevac – Klinika za psihijatriju
Sjenica	DZ Sjenica	OB Užice	

* DZ – Dom zdravlja; KBC – Kliničko-bolnički centar; OB – Opšta bolnica

Teritorijalna mapa nadležnih zdravstvenih institucija

PRIHVATNO-TRANZITNI CENTRI

Smeštajni objekat	Primarna zdravstvena zaštita	Sekundarna zdravstvena zaštita	Tercijarna zdravstvena zaštita
Kikinda	- DZ Kikinda - Centar za mentalno zdravlje	OB Kikinda	Klinički centar Vojvodine – Klinika za psihijatriju
Sombor	DZ Sombor	OB Sombor	
Subotica	DZ Subotica	OB Subotica	
Šid	DZ Šid	OB Sremska Mitrovica	
Principovac			
Adaševci			
Pirot	DZ Pirot	OB Pirot	Klinički centar Niš – Klinika za psihijatriju
Bosilegrad	DZ Bosilegrad	OB Vranje	
Bujanovac	DZ Bujanovac		
Vranje	DZ Vranje		

* DZ – Dom zdravlja; OB – Opšta bolnica

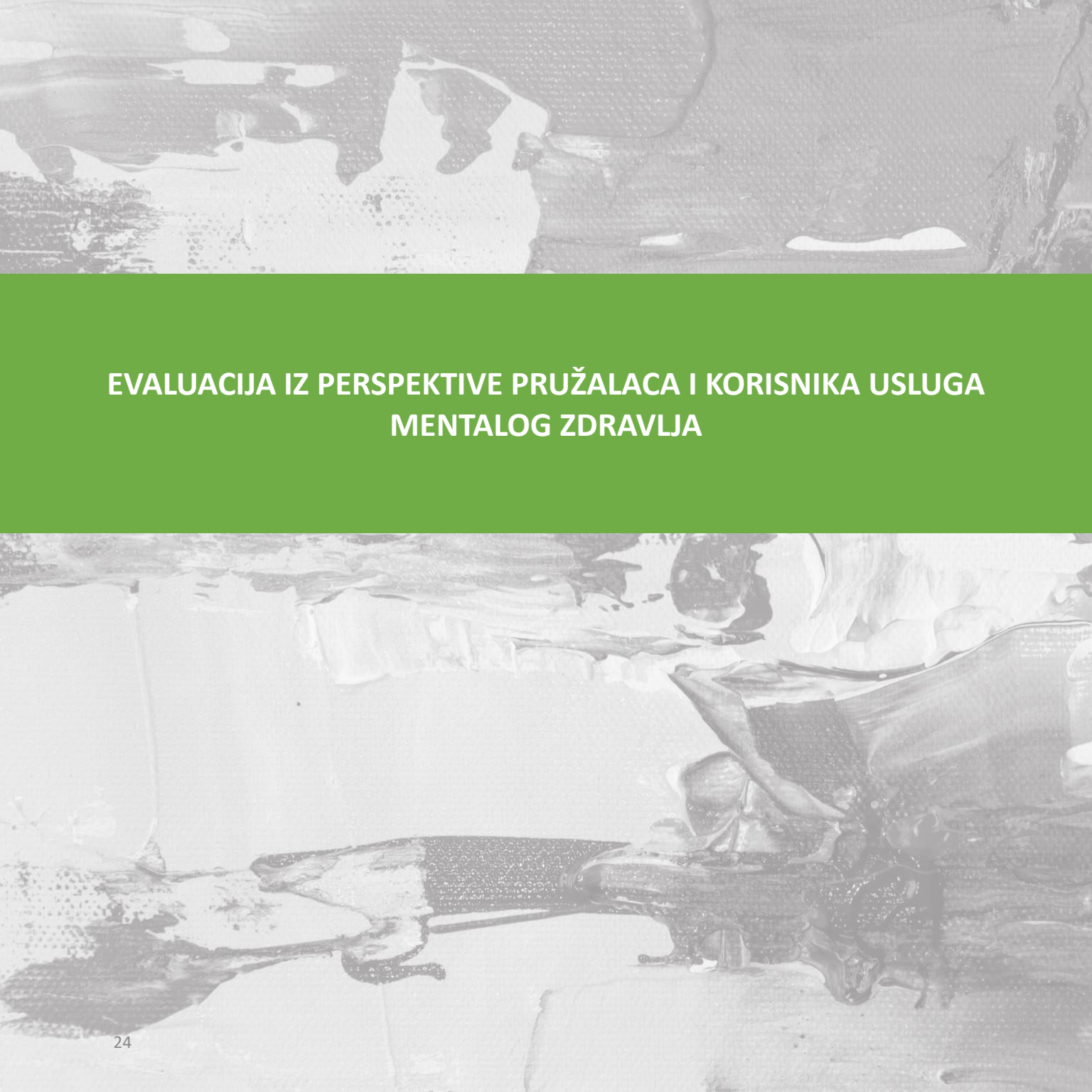
Teritorijalna mapa nadležnih zdravstvenih institucija

SMEŠTAJI ZA DECU

Smeštajni objekat	Primarna zdravstvena zaštita	Sekundarna zdravstvena zaštita	Tercijarna zdravstvena zaštita
Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine – RJ Dom “Jovan Jovanović Zmaj” Beograd, Jedinica za zbrinjavanje maloletnika bez pratnje	DZ Voždovac	- KBC Zvezdara - KBC Dragiša Mišović	- Klinički centar Srbije – Klinika za psihijatriju - Klinika za psihijatrijske bolesti “dr Laza Lazarević” - Klinika za neurologiju i psihijatriju za decu i omladinu - Institut za mentalo zdravlje
Zavod za vaspitanje dece i omladine Beograd, Centar za smeštaj stranih maloletnih lica	DZ Žarkovo		
Jesuit Refugee Service Integracijska kuća “Pedro Arupe” Beograd	DZ Palilula		
Borderfree Srbija “Kuća spasa” Loznica	DZ Loznica	OB Loznica	
Zavod za vaspitanje dece i omladine Niš – RJ Centar za smeštaj stranih maloletnih lica	DZ Niš	- Klinički centar Niš - Centar za zaštitu mentalnog zdravlja	- Klinički centar Niš - Centar za zaštitu mentalnog zdravlja

- Ukoliko na teritoriji ne postoji ustanova sekundarne zdravstvene zaštite, nadležnost se preusmerava na ustanovu tercijarne zdravstvene zaštite

- DZ – Dom zdravlja; KBC – Kliničko-bolnički centar;
- OB – Opšta bolnica

The background of the page is an abstract, textured grey surface. A solid green horizontal band runs across the middle of the page, containing the title text in white.

EVALUACIJA IZ PERSPEKTIVE PRUŽALACA I KORISNIKA USLUGA MENTALOG ZDRAVLJA

Sa ciljem dobijanja što boljeg uvida u primenu standarda definisanih Smernicama u svakodnevnom pružanju usluga usmerenih na zaštitu mentalnog zdravlja, i aktivnog uključivanja korisnika usluga u dalje razvijanje i prilagođavanje usluga, PIN je u saradnji sa pružaocima i sa korisnicima usluga prikupio informacije o njihovim iskustvima sa terena.

Svoja iskustva u vezi sa dostupnošću, kvalitetom i efikasnošću usluga usmerenih na mentalno zdravlje sa nama su podelili pružaoci različitih vidova usluga na terenu kao što su socijalna zaštita, psihološka podrška, medicinska nega, različite usluge u okviru smeštajnih objekata, prevođenje i kulturna medijacija. Dodatno, svoja iskustva su sa nama podelili i korisnici usluga sa mnogobrojnih lokacija, uključujući Banju Koviljaču, Bogovađu, Krnjaču, Niš, Pirot, Vranje i Bujanovac.

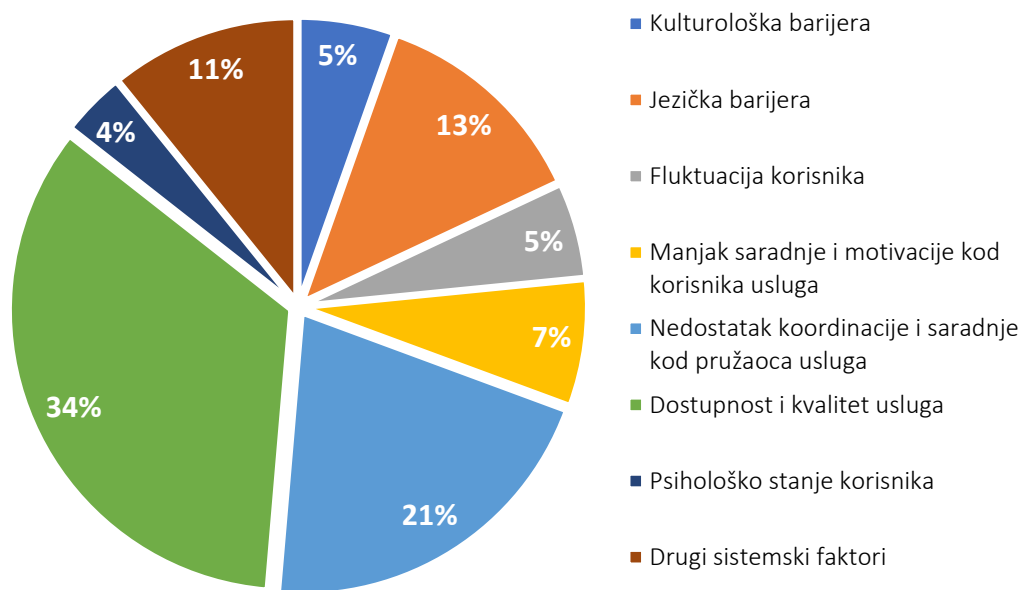
U nastavku dokumenta dat je pregled rezultata sprovedenih anketa, intervju a i fokus grupa usmerenih na prikupljanje informacija i iskustava u pružanju i korišćenju usluga usmerenih na mentalno zdravlje. Navedeni rezultati komunicirani su sa predstavnicima svih aktera uključenih u zaštitu mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji kroz radnu grupu, a bili su uključeni i u izradu programa obuka i supervizija za pružaoce usluga.

Perspektiva pružalaca usluga

Pružaoци usluga, kao učesnici u obuci o primeni Smernica, imali su priliku da naznače šta smatraju najvažnijim izazovom u zaštiti mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata na lokaciji na kojoj rade. Kvalitativnom analizom njihovih narativnih odgovora identifikovano je osam širokih tema koje sumiraju glavne izazove u ovoj sferi (Slika 1). Najveća grupa izazova identifikovana na osnovu narativnih odgovora pružalaca usluga je ona koja govori o nedovoljnoj dostupnosti i kvalitetu relevantnih usluga (npr. *nedostupnost kontinuirane psihološke i psihijatrijske podrške; nedostupnost prevodilačkih usluga*). Druga najčešća tema je ona koja se tiče nedostatka koordinacije i saradnje između relevantnih aktera u okviru sistema i nedovoljne koordinacije u pružanju usluga (npr. *stalne promene aktera i njihove dostupnosti; nedostatak koordinacije između različitih sektora na terenu; razumevanje jasne pozicije i nadležnosti svakog pružaoca usluga*).

Treći najčešće prepoznat izazov predstavlja pitanje jezičke barijere koja onemogućava direktnu komunikaciju pružalaca usluga i korisnika (npr. *najveći problem je jezička barijera*), a prate ga različiti izazovi u vezi sa sistemskim makro-faktorima koji su izvan sfere uticaja pružalaca usluga, ali koji imaju snažan efekat na njihov svakodnevni rad sa korisnicima (npr. *obezbeđivanje prevoza, nedostatak uslova za smeštaj ugroženih osoba van azilnih centara kada za tim postoji potreba*). Kulturološke barijere su identifikovane kao zasebna tema u odnosu na jezičke barijere, a kulturološke razlike ocenjene su kao jedna od prepreka za omogućavanje blagovremene i efikasne zaštite mentalnog zdravlja.

Fluktuacija korisnika (npr. *visoka fluktuacija izbeglica i nedostatak kontinuiteta u radu kao posledica toga*), nedostatak njihove saradnje i motivacije (npr. *nedostatak interesovanja kod mnogih korisnika, mnogi ne žele da prihvate da im je pomoć potrebna*).

Slika 1. Glavni izazovi u zaštiti mentalnog zdravlja izbeglica, tražilaca azila i migranata koje su prepoznali pružaoci usluga

Perspektiva korisnika usluga

Izbeglice i migranti imali su priliku da podele svoja iskustva i izraze mišljenje o dostupnosti i kvalitetu aktivnosti usmerenih na mentalno zdravlje na lokacijama na kojima su smešteni. Na osnovu intervjua i fokus grupa sa korisnicima smeštenim na 8 lokacija u Srbiji (Beograd, Krnjača, Banja Koviljača, Bogovađa, Vranje, Pirot, Bujanovac i Niš), dobijeni su podaci o perspektivi korisnika usluga i onome što je, prema njihovom mišljenju posebno značajno uzeti u obzir pri osmišljavanju i pružanju usluga usmerenih na mentalno zdravlje.

Rezultati ukazuju na to da izbeglice i migranti usluge mentalnog zdravlja procenjuju kao dostupne i veoma korisne.

„Dok sam iščekivao da li ću dobiti pozitivnu ili negativnu odluku u postupku azila, pomagalo mi je da se viđam sa psihologom. To me je umirivalo, i pomagalo mi verujem u to da ću naći način da se izborim sa svakim ishodom koji se bude dogodio“.

Korisnik psihološke podrške

„Tokom boravka u kampu, najviše mi znači da radim nešto smisljeno, tako da znam da ne gubim vreme i radim nešto što će mi možda koristiti u budućnosti. Da nemam to, ne znam kako bih pregurala neke teške periode.“

Korisnik usluga usmerenih na prevenciju

Kao prostor za unapređenje usluga usmerenih na prevenciju mentalnih poremećaja i poremećaja u ponašanju navodi se potreba za većim brojem i kontinuitetom ovih aktivnosti, kao i za aktivnostima koje bi bile usmerene na potrebe i interesovanja odraslih, uzevši u obzir da je većina usluga usmerena primarno na decu i mlade.

Korisnici navode da je neophodan kontinuitet u pružanju psihološke podrške, kao i kontinuitet u radu sa jednim psihologom, te da se izazovi javljaju na lokacijama na kojima ova vrsta usluge nije redovno dostupna kao i u slučaju kada dolazi do česte promene psihologa na lokaciji. Oni ističu važnost privatnosti i značaj obezbeđivanja posebne prostorije za održavanja razgovora sa psihologom ili psihijatrom. Dodatno, korisnici ističu da pripadnici izbegličke zajednice često oklevaju ili ih je stid da samostalno zatraže stručnu pomoć ili otpočinu komunikaciju sa psihologom, te da je inicijativa stručnog lica u ostvarivanju prvog kontakta i predlaganju daljih razgovora veoma važna. Neophodnost prisustva stručnog prevodilaca ističu kao posebno značajnu temu. Jedan od problema vide u angažovanju pripadnika izbegličke zajednice koji ne predstavljaju zvanične prevodioce zato što u mnogim slučajevima zbog straha od stigmatizacije izbeglice, tražioci azila i migranti neće biti spremni da o svojim teškoćama otvoreno govore pred osobom u koju nemaju poverenja. Konačno, korisnici ističu i nedostatak usluga socijalne zaštite za osobe koje nisu u mogućnosti da se brinu same o sebi.

**PREPORUKE ZA DALJE UNAPREĐENJE ZAŠTITE MENTALNOG
ZDRAVLJA IZBEGLICA, TRAŽILACA AZILA I MIGRANATA**

Na osnovu Smernica za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja izbeglica u Srbiji i praćenja primene standarda definisanih ovim dokumentom, izazova u sprovođenju usluga i postojećih kapaciteta, u nastavku su date preporuke za dalje unapređenje sistema zaštite mentalnog zdravlja izbeglica i migranata u Srbiji:

Planiranje, koordinacija i sistemsko unapređenje zaštite mentalnog zdravlja

- Preporučeno je da uspostavljena Radna grupu za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja izbeglica nastavi sa radom u skladu sa razvijenim i usvojenim procedurama. U daljem radu, poseban naglasak biće stavljen na:
 - Dalje razvijanje uspostavljenog mehanizma praćenja dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti usluga usmerenih na zaštitu mentalnog zdravlja i reagovanja u slučajevima kada se prepoznaju izazovi.
 - Jačanje multidisciplinarne saradnje, saradnje pružalaca usluga usmerenih na mentalno zdravlje na različitim lokacijama, kao i predstavnika vladinog i nevladinog sektora.
 - Jačanje dostupnosti usluga na lokacijama izvan azilnih i prihvatnih centara, sa posebnim naglaskom na smeštajne objekte za malolentna lica i privatno smeštene korisnike. Kao jedan od glavnih i hitnih izazova prepoznata je potreba za obezbeđivanjem dokumenta koji bi u ustanovama zdravstvene zaštite bio prepoznat i garantovao neometan pristup uslugama zaštite mentalnog zdravlja.

- Rešavanje pitanja obezbeđivanja adekvatnog smeštaja i podrške za korisnike za koje boravak u kolektivnim centrima nije preporučeno rešenje.
- Usaglašavanje predloga novih projekata i programa usmerenih na mentalno zdravlje kako bi se unapredilo koordinacija u planiranju i sprovođenju usluga usmerenih na mentalno zdravlje, izbeglo preklapanje, osigurala ujednačena dostupnost usluga na različitim lokacijama, omogućilo dugoročno planiranje, te kako bi se svi dostupni resursi na što bolji način organizovali i odgovorili na postojeće potrebe.
- Preporučeno je da Grupa za rešavanje vanrednih i hitnih situacija na terenu nastavi sa radom u skladu sa razvijenim i usvojenim procedurama.

Preporuke za unapređenje dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti usluga usmerenih na mentalno zdravlje

- Unaprediti primenu instrumenata za inicijalnu i dubinsku procenu mentalnog zdravlja, kao i primenu kontinuirane procene mentalnog zdravlja sa ciljem pravovremenog reagovanja i obezbeđivanja ranih intervencija.
- Definirati dan i vreme kada su usluge usmerene na mentalno zdravlje dostupne na svakoj lokaciji i izbegavati česte promene stručnih lica koji rade na lokaciji kako bi se obezbedio kontinuitet u radu i uspostavljanje poverenja neophodnog za adekvatno pružanje usluga usmerenih na mentalno zdravlje.
- Obezbediti stručnog i ovlašćenog prevodioca prilikom pružanja usluga usmerenih na mentalno zdravlje

- Obezbediti posebnu prostoriju za održavanja razgovora sa psihologom ili psihijatrom koja će garantovati privatnost u svim smeštajnim objektima
- Obezbediti prevoz korisnika u hitnim slučajevima koji to zahtevaju
- Obezbediti veći broj i kontinuiranu dostupnost uzrasno i rodno prilagođenih aktivnosti usmerenih na prevenciju mentalnih poremećaja
- Osigurati proaktivan pristup uspostavljanju komunikacije sa korisnicima od strane psihologa koji rade u smeštajnim objektima, kako bi se omogućile pravovremene intervencije
- Jačati mehanizme upućivanja i zbrinjavanja u skladu sa procedurama pružanja primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite.
- Uključiti mišljenje korisnika u osmišljavanje i kulturološko prilagođavanje usluga usmerenih na mentalno zdravlje
- Obezbediti programe koji će dalje informisati korisnike o dostupnim uslugama, senzitivisati ih za pitanja mentalnog zdravlja, promovisati vršnjačku i podršku u okviru zajednice, prevenciju mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja, kao i značaj ranih intervencija.
- Potrebno je dalje sprovoditi istraživanja i evaluaciju intervencija i programa kako bi se osigurala empirijski utemeljena praksa i planiranje daljih programa podrške i intervencija na osnovu identifikovanih potreba i rezultata

Preporuke za jačanje kapaciteta pružalaca usluga

Potrebno je obezbediti obuke i superviziju za pružaoce usluga, uključujući:

- Inicijalne obuke usmerene na rad u izbegličkom kontekstu i kulturološku senzitivizaciju za sve osobe koje se uključuju u pružanje usluga usmerenih na mentalno zdravlje izbeglica
- Inicijalne obuke usmerene na senzitivizaciju na pitanja mentalnog zdravlja za sve koji se uključuju u pružanje usluga izbeglicama, tražiocima azila i migrantima
- Kontinuirane obuke i superviziju za osobe koje pružaju usluge usmerene na mentalno zdravlje sa ciljem praćenja kvaliteta usluga koje se sprovode i jačanja kapaciteta pružalaca usluga. Poseban naglasak potrebno je staviti na obuku o adekvatnim psihološkim intervencijama u izbegličkom kontekstu, obuke usmerene na adekvatne intervencije u slučaju zloupotrebe supstanci, samopovređivanja i suicidalnih ideacija, obuku za upotrebu instrumenata za inicijalnu i dubinsku procenu mentalnog zdravlja, kao i kontinuiranu procenu mentalnog zdravlja sa ciljem pravovremenog reagovanja i obezbeđivanja ranih intervencija.
- Kontinuirane obuke i supervizije usmerene na prevenciju izgaranja i sekundarne traumatizacije.

Posebnu zahvalnost na ukazanom poverenju i doprinosu rezultatima projekta dugujemo svim korisnicima usluga, državnim institucijama, međunarodnim agencijama i organizacijama civilnog društva i koji su učestvovali u projektnim aktivnostima:

- Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije
- Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
- Instiut za javno zdravlje Republike Srbije „dr Milan Jovanović Batut“
- Ministarstvo zdravlja Republike Srbije
- Svetska zdravstvena organizacija
- Zaposleni u azilnim i prihvatnim centrima pri Komesarijatu za izbeglice i migracije Republike Srbije
- Zaposleni u centrima za socijalni rad, zavodima za vaspitanje dece i omladine i centru za zaštitu odojčadi, dece i omladine pri Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
- Medicinski timovi angažovani preko domova zdravlja pri Ministarstvu zdravlja
- Nastavni kadar osnovnoškolskih ustanova u Beogradu
- Institut za psihologiju Univerziteta u Beogradu
- Međunarodna organizacija za migracije
- Danski savet za izbeglice
- Međunarodni komitet spasa
- Caritas Srbija
- Crveni krst Srbije
- Fondacija za otvoreno društvo
- Veliki komesarijat UN za izbeglice
- UNICEF
- Beogradski centar za ljudska prava
- A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava
- LDS Charities
- Save the Children
- Jezuitski servis za izbeglice
- Lekari bez granica
- SOS dečija sela
- NVO Atina
- Grupa 484
- ADRA
- Centar za integraciju mladih
- Indigo
- Međunarodna mreža pomoći
- Ideas
- Refugee Aid Serbia
- Centar za kriznu politiku i reagovanje
- Infopark
- Fondacija Ana i Vlade Divac
- Ekumenska humanitarna organizacija
- Novosadski humanitarni centar
- Sigma Plus
- Humanitarni centar za integraciju i toleranciju
- Izdavačka kuća CLIO
- Američki kutak Dom Omladine Beograd

Projekat je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo i Svetske zdravstvene organizacije.

Autori

Maša Vukčević Marković je doktor psiholoških nauka, psihoterapeut i istraživač na Institutu za psihologiju, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Rukovodilac je većeg broja projekata usmerenih na pružanje usluga mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške izbeglicama, autor većeg broja istraživanja o mentalnom zdravlju, osnivač i predsednik udruženja Mreža psihosocijalnih inovacija (PIN).

Irena Stojadinović je master psiholog, zaposlena u Mreži psihosocijalnih inovacija (PIN). Angažovana je na projektima usmerenim na pružanje psihološke i psihosocijalne podrške izbeglicama i migrantima, kao i na zagovaranje sistemskih promena iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici. Član je Odbora za promociju i prevenciju kao i Naučnog komiteta za psihologiju kriza, nesreća i trauma pri Evropskoj federaciji udruženja psihologa.

Marko Živanović je doktor psiholoških nauka i istraživač na Institutu za psihologiju, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu i jedan od osnivača udruženja Mreža psihosocijalnih inovacija (PIN). Autor je većeg broja naučnih i primenjenih istraživanja o mentalnom zdravlju ugroženih grupa kao i mentalnom zdravlju profesionalaca koji rade sa izbeglicama, migrantima i tražiocima azila u Srbiji.

Jovana Bjekić je doktor psiholoških nauka i istraživač na Institutu za medicinska istraživanja, Univerziteta u Beogradu. Autor je većeg broja istraživanja o mentalnom zdravlju izbeglica, migranata i tražilaca azila u Srbiji i jedan od osnivača udruženja Mreža psihosocijalnih inovacija (PIN).

Recenzija

Dr Periša Simonović (Institut za javno zdravlje Dr Milan Jovanović Batut)
Ivan Živanov (Svetska zdravstvena organizacija u Srbiji)

*Priprema i štampa ove publikacije podržana je od strane Fondacije
za otvoreno društvo.*

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA